

1° L USTRUM

27 en 28 Februari 1954

Dr J. O. DE GRUYTER - DAGEN

ter bevordering van

VOORDRACHTKUNST en WELSPREKENDHEID

ingericht onder de Hoge Bescherming van
Zijne Excellentie de Minister van Openbaar Onderwijs

door de

K. M. « DE MELOMANEN » GENT

Foto AMVC

hun aandeel? Het resultaat van dit proces is ondertussen bekend en boeit ons dan ook maar matig: De Gruyter en met hem het merendeel van zijn theaterpraktijk is, "in de herinnering van de gemiddelde Vlaamsbewuste burger [...] een irrationeel fenomeen geworden [...]". (Carlos Tindemans in *De Standaard* 5/6.3.1983)

Uit deze tweede vaststelling kunnen we wel onze andere opdracht afleiden: het herijken van een aantal gemeenplaatsen, het doorlichten van enkele vertrouwde uitspraken uit zowel de oudere als de meer recente De Gruyter-exegese – het oude verhaal van de *Wahrheit* en de *Dichtung*; de mot en de mythe. De rol die we ons daarbij toedichten is niet die van beeldenstormer maar die van voorzichtig restaurateur, één die De Gruyter van onder het hagiografisch stof vandaan wil halen in de hoop dat zowel de historische figuur als de Vlaamse theatergeschiedenis hiermee zijn voordeel zal doen.

Het kanoniseringsproces

Nauwelijks is J.O. de Gruyter op 27 februari 1929 in het Zuidfranse Nice ten gevolge van leverkanker overleden of het definitieve kanoniseringsproces wordt ingeluid. Verrast door de dramatische verslechtering van zijn ziekte (een paar maand voordien leidde hij nog repetities in de KNS), en de relatief jonge leeftijd waarop hij overlijdt (43 jaar), brengt de gezamenlijke Vlaamse

pers een eerste eresaluut. Maar er is meer. Voor het eerst in vele jaren ziet men het gebeuren dat naast uitgesproken Vlaamsnationale dag- en weekbladen, die De Gruyter traditioneel goedgezind waren en de meer gematigde Nederlandstalige katholieke, socialistische en liberale pers, nu ook de Antwerpse Franstalige bladen, anders felle tegenstanders van De Gruyter, zich bij dit huldebetoon aansluiten: "Tous les intellectuels regretteront sa mort. Il en sera de même de tous ceux qui ont suivi les efforts exemplaires qu'il poursuit pour atteindre son idéal" (*Journal d'Anvers* 8.3.29). De enige die zich buiten deze consensus opstelt, is August Monet, hoofdredacteur van *De Nieuwe Gazet* en het theaterblad *Het Antwerpsch Tooneel*. Deze reflex, waaraan zowel een divergerende politieke als theatrale code ten grondslag ligt, is echter te sterk persoonsgebonden om in dit overzicht verdere aandacht te rechtvaardigen.

Belangrijker echter dan de consensus die de rouwhulde kenmerkt, zijn de krachtlijnen die van de overledene in diverse *In Memoriams* worden uitgetekend en die ook in de volgende decennia de literatuur over De Gruyter zullen domineren: De Gruyter als de Vlaamse Royaards (*De Standaard* 1.3.29); of Verkade (*Tooneelstudio* 2.3.29); De Gruyter als "een genie op toneelgebied" (*Het Laatste Nieuws* 1.3.29); De Gruyter ook die "bijna uitsluitend geleid [wordt] door zijn groote liefde voor het woord" (*De Schelde* 1.3.29). Ook de mythe van het Vlaamse Volkstoneel (hierna VVT), wordt nu geboren: "Gansch Vlaanderen door trok het nieuwe gezelschap, brengende overal een nieuwen adem [...] brengend ook een edelste kunstgenot [...]. Met een repertorium bestaand uit klassiek en modern werk van het beste gehalte, [...] lachend met het rudimentaire waarmede men tevreden moest zijn [...]" (*Tooneelstudio* 9.3.29). Maar hierover zo dadelijk uitvoeriger. Het is pas in de jaren zeventig dat hierin (enige) verandering zal komen, wanneer er vanuit sommige academische kringen een behoefte ontstaat aspecten van het Vlaamse theatersysteem tijdens het interbellum aan een vernieuwd onderzoek te onderwerpen. Het hogervermelde colloquium en de tentoonstelling van 1979 kunnen in dit kader worden gesitueerd. In het "Woord Vooraf" van de catalogus heet het dan ook dat men zou pogen de figuren van De Gruyter op een "voor het nageslacht wellicht [...] definitieve wijze te omschrijven." Of men hierin ook geslaagd is, komt later aan de orde wanneer we de bestaande De Gruyter-exegese op haar deugdelijkheid zullen bekloppen.

Keren we terug naar het verdere verloop van het kanoniseringsproces. Na deze eerste golf van spontaan huldebetoon en de reeks meer uitvoerige (maar niet noodzakelijk meer serene) bijdragen die de volgende maanden in diverse tijdschriften, week- en maandbladen verschijnt, wordt er in september 1929 door enkele Vlaamse intellectuelen een initiatief genomen met de bedoeling de nagedachtenis van De Gruyter ook voor de volgende jaren en mogelijk zelfs voor het nageslacht veilig te stellen. Op 6 september 1929 stichten ze te Antwerpen in de Brasserie Appelmans het "De Gruyter Genootschap v.z.w." (hierna DGG). De doelstellingen van het DGG zijn drieledig. De eerste, "De nagedachtenis van Dr. De Gruyter door alle middelen vereeren", was de enige die ook effectief in de praktijk werd omgezet. De andere twee, het oprichten van een steunfonds voor de nabestaanden van overleden acteurs en het bevorderen van de belangen van het Nederlandstalig theater in Vlaanderen, bleven voor het grootste gedeelte vrome wensen. Het enige echte wapenfeit wat de verwezenlijking van deze laatste doelstelling betreft, was het organiseren van een voordracht van de Franse theatervernieuwer Jacques Copeau op 29 maart 1931 in het Antwerpse Century Hotel: "Autour du Vieux Colombier" – de jaarlijkse herdenkingsvoorstellingen in KNS-Antwerpen, die aanvankelijk werden georganiseerd, kunnen bezwaarlijk als een wezenlijke bijdrage tot het bevorderen van het Nederlandstalige theater worden gerekend. Alleen aan de eerste doelstelling, meteen ook de meest hagiogra-